

Utbildning och lärande

Kapitel 2 Utbildning och lärande

En viktig aspekt av välfärden är att kunna utvecklas som människa och skaffa sig nya kunskaper. Kunskap ger också större möjligheter att kunna utöva inflytande. Att unga skaffar sig utbildning och deltar i lärandeprocesser är en del i förverkligandet av de ungdomspolitiska målen om att unga ska ha tillgång till välfärd och inflytande.

Behörighet och måluppfyllelse

INDIKATOR 1

Elever som uppnår målen för årskurs 9	Uppgiftslämnare: Skolverket
År 2010/11 nådde 81,7 procent av eleverna i årskurs 9 målen i minst 16 ämnen. Andelen var högre bland tjejer och bland elever med svensk bakgrund. Andelen som når målen ligger på ungefär samma nivå som 2006/07.	

Läsåret 2006/07 och 2010/11 var andelen elever som enligt slutbetygen nådde målen för årskurs 9 i 16 ämnen ungefär lika stor. Under hela perioden har andelen tjejer som når målen varit högre än andelen killar som når målen. Måluppfyllelsen var betydligt högre bland elever med svensk bakgrund än bland elever med utländsk bakgrund (tabell 2.1).

Tabell 2.1 Andel elever som, enligt slutbetygen, når målen för årskurs 9 i 16 ämnen, 2006/07–2010/11. Procent

Läsår	Totalt	Kön		Bakgrund	
		Tjejer	Killar	Svensk	Utländsk*
2006/07	81,3	83,9	78,7	83,2	69,1
2007/08	81,6	84,0	79,3	83,7	69,3
2008/09	81,6	83,9	79,3	84,1	68,0
2009/10	81,1	83,6	78,8	83,7	68,2
2010/11	81,7	84,2	79,4	84,4	69,6

Källa: Skolverket. Ytterligare information: www.skolverket.se, Statistik och analys, Statistik, Grundskolan, Betyg, Riksnivå, tabell 6 A.

* Elever födda utomlands samt elever födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands.

INDIKATOR 2

Behörighet till gymnasieskolan	Uppgiftslämnare: Skolverket
År 2010/11 var 87,7 procent av eleverna i årskurs 9 behöriga till ett yrkesprogram på gymnasieskolan. Andelen var högre bland tjejer, elever med svensk bakgrund och de med föräldrar med eftergymnasial utbildning.	

Inför hösten 2011 infördes olika behörighetskrav för att få påbörja en gymnasieutbildning, beroende på om man väljer yrkesförberedande eller högskoleförberedande program. Precis som tidigare läsår måste eleven ha godkänt i engelska, matematik och svenska eller svenska som andraspråk. Det var tidigare det enda kravet för samtliga gymnasiala utbildningar.

Den som väljer att studera på ett yrkesprogram måste ha godkända betyg i ytterligare fem ämnen, det vill säga i totalt åtta ämnen. För de högskoleförberedande programmen gäller godkända betyg i ytterligare nio ämnen, sammanlagt tolv. För de ekonomiska, humanistiska och samhällsvetenskapliga programmen ska fyra av de nio övriga godkända ämnena vara geografi, historia, samhällskunskap och religionskunskap. För de naturvetenskapliga och tekniska programmen ska eleven ha godkänt i biologi, fysik och kemi. För det estetiska programmet är de nio ämnena valfria.

Våren 2011 var 87,7 procent av eleverna i årskurs 9 behöriga till ett yrkesprogram på gymnasieskolan. Den andelen är mest jämförbar med den tidigare gymnasiebehörigheten. Andelen tjejer som var behöriga till ett yrkesprogram 2010/11 var 88,9 procent, medan andelen killar var 86,7 procent. Andelen elever med utländsk bakgrund som var behöriga till ett yrkesprogram var betydligt lägre, 74,7 procent, än andelen elever med svensk bakgrund, 90,6 procent.

I gruppen med utländsk bakgrund var det stor skillnad mellan elever som anlänt till Sverige före årskurs 1 och elever som anlänt efter årskurs 1 i grundskolan. Bland elever som är födda utomlands och har anlänt efter årskurs 1 var andelen behöriga till ett yrkesprogram 52,1 procent 2010/11, medan motsvarande andel för elever som anlänt tidigare var 85,1 procent (tabell 2.2).

Elevernas behörighet varierar efter föräldrarnas utbildningsnivå. Bland elever som har föräldrar med förgymnasial utbildning var 60,6 procent behöriga till ett yrkesprogram. Motsvarande andel för elever vars föräldrar har eftergymnasial utbildning var 94,5 procent.

Våren 2011 hade 87,9 procent av eleverna godkänt i ämnena engelska, matematik och svenska eller svenska som andraspråk. Från och med hösten 1998 till och med hösten 2010 räckte det med godkänt i dessa ämnen för att bli behörig till gymnasieskolan och den andelen har stegvis minskat.

Tabell 2.2 Andel elever som är behöriga till gymnasieskolan, 2006/07 – 2010/11. Procent

Läsår	Totalt	Kön		Bakgrund		Elever med utländsk bakgrund		
		Tjejer	Killar	Svensk	Utländsk*	Födda i Sverige	Födda utomlands som invandrat till Sverige	
							före åk 1	efter åk 1
2006/07	89,1	90,4	87,9	91,1	76,6	84,2	82,8	55,6
2007/08	88,9	89,9	87,9	91,0	76,6	84,6	84,4	54,0
2008/09	88,8	89,9	87,6	91,2	75,5	84,2	84,6	53,0
2009/10	88,2	89,2	87,2	90,8	75,1	85,4	85,4	51,1
2010/11	87,7	88,9	86,7	90,6	74,7	85,0	85,1	52,1

Källa: Skolverket. Ytterligare information: www.skolverket.se, Statistik och analys, Statistik, Grundskolan, Betyg, Riksnivå, tabell 1C. Se även Kommun- och länsnivå, tabell 1B.

Kommentar: Inför hösten 2011 infördes olika behörighetskrav för att få påbörja en gymnasieutbildning beroende på om man väljer yrkesförberedande eller högskoleförberedande program. Den andel som redovisas för 2010/11 visar andelen elever som är behöriga till ett yrkesprogram. Den andelen är mest jämförbar med den tidigare gymnasiebehörigheten.

*Elever födda utomlands samt elever födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands.

INDIKATOR 3

Behörighet till högskolestudier	Uppgiftslämnare: Skolverket
<p>År 2010/11 var 87,1 procent av eleverna med slutbetyg från gymnasieskolan behöriga till högskolestudier. Andelen var högre bland tjejer och bland elever med svensk bakgrund. Från 2009/10 har behörighetsreglerna ändrats, vilket gör jämförelser bakåt i tiden omöjliga.</p>	

Andelen elever med slutbetyg från gymnasieskolan som ger grundläggande behörighet till högskolestudier var 87,1 procent läsåret 2010/11. Andelen tjejer med grundläggande behörighet till högskolestudier var högre, 90,2 procent, än andelen killar, 83,9 procent. Elever med svensk bakgrund uppnådde högskolebehörighet i väsentligt större omfattning, 88,0 procent, än elever med utländsk bakgrund, 80,4 procent.

Från och med läsåret 2009/10 har behörighetsreglerna till universitet och högskola ändrats,¹ vilket kan ha påverkat andelen behöriga elever. Siffrorna i indikatorn avser grundläggande behörighet, men de flesta högskoleutbildningar kräver särskild behörighet. Vilken särskild behörighet som krävs varierar beroende på högskoleutbildning. Därför redogör inte indikatorn för hur stor andel gymnasieelever som når särskild behörighet.

¹ Från och med läsåret 2009/10 har behörighetsreglerna till universitet och högskola ändrats. För att få grundläggande behörighet krävdes tidigare att eleven i sitt slutbetyg hade lägst betyget godkänt på kurser som omfattar minst 90 procent av de gymnasiepoäng som krävs för fullständigt program, det vill säga 2 250 poäng. Från och med 2010 krävs också att eleven har betyget godkänt i kurserna matematik A, engelska A och svenska A och B, alternativt svenska som andraspråk A och B. Dessutom måste eleven ha läst ett fullständigt program, det vill säga minst 2 500 poäng. Det betyder att elever som läser reducerat program inte längre kan få grundläggande behörighet.

Tabell 2.3 Andel elever med slutbetyg från gymnasieskolan som ger grundläggande behörighet till högskolestudier 2006/07–2010/11. Procent

Läsår	Totalt	Kön		Bakgrund	
		Tjejer	Killar	Svensk	Utländsk*
2006/07	88,9	91,3	86,4	90,0	80,9
2007/08	88,9	91,5	86,3	89,9	81,7
2008/09	90,3	92,5	87,9	91,1	84,1
2009/10	86,8	89,9	83,6	87,9	79,0
2010/11	87,1	90,2	83,9	88,0	80,4

Källa: Skolverket. Ytterligare information: www.skolverket.se, Statistik och analys, Statistik, Gymnasieskolan, Betyg och Studieresultat, Riksnivå, tabell 2 C. Se även Länsnivå, tabell 1 och Kommunivå, tabell 1.

* Elever födda utomlands samt elever födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands.

Kommentar: Från och med läsåret 2009/10 har behörighetsreglerna till universitet och högskola ändrats.

INDIKATOR 4

Svenska, kunskapsläge i årskurs 9	Uppgiftslämnare: Skolverket
<p>Andelen elever med lägst betyget godkänt i nationella ämnesprov i årskurs 9 år 2011 var 98,3 procent i muntlig förmåga, 93,3 procent i skriftlig förmåga och 92,0 procent i läsförståelse. Andelen godkända var högre bland tjejer, elever med svensk bakgrund och de vars föräldrar har eftergymnasial utbildning.</p>	

Delproven i svenska är uppdelade i läsförståelse, muntlig förmåga och skriftlig förmåga. Andelen elever med lägst betyget godkänt i nationella ämnesprov i svenska var våren 2011 högst i delprovet för muntlig förmåga, 98,3 procent. I delprovet skriftlig förmåga var andelen godkända 93,3 procent, medan andelen elever med lägst betyget godkänt i läsförståelse var lägre, 92,0 procent. Andelen tjejer med lägst betyget godkänt var högre än andelen killar i alla tre delprov. Elever med svensk bakgrund hade i större utsträckning bättre resultat än elever med utländsk bakgrund. Men skillnaderna mellan elever med svensk respektive utländsk bakgrund i delprovresultat för muntlig och skriftlig förmåga i svenska var relativt små (tabell 2.4).

Föräldrarnas utbildningsnivå har stor betydelse för resultaten. Bland elever som har föräldrar med förgymnasial utbildning var andelen elever med lägst betyget godkänt i provresultat från nationella ämnesprov i svenska (sammanvägt resultat) 92,3 procent, medan motsvarande andel för elever som har föräldrar med eftergymnasial utbildning var 98,7 procent.

Proven prövar inte alla mål i kursplanen, de prövar inte heller alla mål lika mycket och det är olika uppgifter i proven från år till år. Proven är därmed inte exakta mätinstrument och är därför svåra att jämföra över tid.

Tabell 2.4 Andel elever med minst betyget godkänt i provbetyg från nationella ämnesprov i svenska för årskurs 9, vårterminerna 2007, 2009 och 2011. Procent

SVENSKA					
År	Totalt	Kön		Bakgrund	
		Tjejer	Killar	Svensk	Utländsk*
Läsförståelse					
2007	90,3	92,9	87,9	90,9	85,0
2009	91,9	93,9	89,9	92,3	87,7
2011	92,0	94,0	90,2	92,7	87,0
Muntlig förmåga					
2007	97,6	98,4	96,8	97,7	96,7
2009	97,8	98,6	97,1	97,9	97,4
2011	98,3	98,8	97,8	98,4	97,9
Skriftlig förmåga					
2007	94,4	97,1	91,8	94,5	93,3
2009	93,4	96,0	91,0	93,6	91,7
2011	93,3	95,9	90,7	93,5	91,7

Källa: Skolverket. Ytterligare information: www.skolverket.se, Statistik och analys, Statistik, Grundskolan, Provresultat, Riksnivå, tabell 8 A.

* Elever födda utomlands samt elever födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands.

INDIKATOR 5

Matematik, kunskapsläge i årskurs 9	Uppgiftslämnare: Skolverket
<p>År 2011 hade 80,8 procent lägst betyget godkänt i nationella ämnesprov i årskurs 9. Det var ingen stor skillnad i resultat mellan tjejer och killar, men det var en högre andel godkända bland elever med svensk bakgrund och de vars föräldrar har eftergymnasial utbildning.</p>	

Vårterminen 2007 var andelen elever med minst betyget godkänt i provresultat från nationella ämnesprov i matematik 84,4 procent. Därefter har det skett en minskning. Våren 2011 var andelen 80,8 procent. Det är den lägsta andelen sedan vårterminen 2003 då den första totalinsamlingen genomfördes. Några större skillnader i resultat mellan könen förekommer inte. Men skillnaderna i resultat mellan elever med svensk bakgrund och elever med utländsk bakgrund var stora, 82,5 jämfört med 71,9 procent vårterminen 2011 (tabell 2.5).

Det var också stora skillnader i resultat mellan elever som har föräldrar med olika utbildningsnivå. Bland elever som har föräldrar med förgymnasial utbildning var andelen elever med lägst betyget godkänt i provresultat från nationella ämnesprov i matematik 61,3 procent, medan motsvarande andel bland elever som har föräldrar med eftergymnasial utbildning var 88,2 procent.

Proven prövar inte alla mål i kursplanen, de prövar inte heller alla mål lika mycket och det är olika uppgifter i proven från år till år. Proven är därmed inte exakta mätinstrument och är därför svåra att jämföra över tid.

Tabell 2.5 Andel elever med minst betyget godkänt i provbetyg från nationella ämnesprov i matematik för årskurs 9, vårterminerna 2007, 2009 och 2011. Procent

MATEMATIK					
År	Totalt	Kön		Bakgrund	
		Tjejer	Killar	Svensk	Utländsk*
2007	84,4	84,6	84,2	86,0	74,0
2009	87,0	87,0	87,1	88,4	79,1
2011	80,8	80,2	81,3	82,5	71,9

Källa: Skolverket. Ytterligare information: www.skolverket.se, Statistik och analys, Statistik, Grundskolan, Provresultat, Riksnivå, tabell 8 A.

* Elever födda utomlands samt elever födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands.

INDIKATOR 6

Svenska som andraspråk, kunskapsläge i årskurs 9	Uppgiftslämnare: Skolverket
År 2011 var andelen elever i årskurs 9 med lägst betyget godkänt i nationella ämnesprov 91,3 procent i muntlig förmåga, 79,2 procent i skriftlig förmåga och 65,5 procent i läsförståelse. Andelen godkända var högre bland tjejer och de med föräldrar med eftergymnasial utbildning.	

Undervisning i svenska som andraspråk ska anordnas för elever som har ett annat språk än svenska som modersmål, elever som har svenska som modersmål och som kommer från skolor i utlandet samt invandrarelever som har svenska som huvudsakligt umgängesspråk med en vårdnadshavare eller med båda. De nationella ämnesproven i svenska som andraspråk är uppdelade i läsförståelse, muntlig förmåga och skriftlig förmåga.

Andelen godkända i läsförståelse var låg, 65,5 procent vårterminen 2011 (tabell 2.6). Det är en relativt liten andel elever som läser svenska som andraspråk, vilket gör att resultaten i den här gruppen är känsliga för variationer.

Resultaten i de övriga två delproven var betydligt bättre och andelen godkända var 91,3 procent i delprovet för muntlig förmåga. Tjejerna hade bättre resultat än killarna.

Det var också skillnader i resultat mellan elever som har föräldrar med olika utbildningsnivå. Bland elever som har föräldrar med förgymnasial utbildning var det en större andel som inte fick godkänt i provresultat jämfört med elever som har föräldrar med eftergymnasial utbildning.

Proven prövar inte alla mål i kursplanen, de prövar inte heller alla mål lika mycket och det är olika uppgifter i proven från år till år. Proven är därmed inte exakta mätinstrument och är därför svåra att jämföra över tid.

Tabell 2.6 Andel elever med minst betyget godkänt i provbetyg från nationella ämnesprov i svenska som andraspråk för årskurs 9, vårterminerna 2007, 2009 och 2011. Procent

SVENSKA SOM ANDRA SPRÅK					
År	Totalt	Kön		Bakgrund	
		Tjejer	Killar	Svensk*	Utländsk**
Läsförståelse					
2007	60,5	61,3	59,9	63,3	60,4
2009	64,8	65,9	63,8	73,1	64,4
2011	65,5	67,4	63,9	73,2	65,2
Muntlig förmåga					
2007	89,6	90,3	89,0	91,4	89,5
2009	89,3	88,9	89,6	92,1	89,2
2011	91,3	91,9	90,8	92,6	91,3
Skriftlig förmåga					
2007	80,6	84,2	77,9	81,6	80,6
2009	79,4	82,6	76,9	83,4	79,3
2011	79,2	82,4	76,6	84,1	79,0

Källa: Skolverket. Ytterligare information www.skolverket.se, Statistik och analys, Statistik, Grundskolan, Provresultat, Riksnivå, tabell 8 A.

* Antalet elever med svensk bakgrund som deltog i det nationella ämnesprovet i svenska som andraspråk är mycket litet.

** Elever födda utomlands samt elever födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands.

INDIKATOR 7

Engelska, kunskapsläge i årskurs 9	Uppgiftslämnare: Skolverket
<p>År 2011 var andelen elever i årskurs 9 med lägst betyget godkänt i nationella ämnesprov 96,8 procent i muntlig förmåga, 94,5 procent i skriftlig förmåga och 95,1 procent i läsförståelse. Tjejer och killar hade liknande resultat, utom i skriftlig förmåga, där andelen tjejer med betyget lägst godkänt var något högre. Andelen godkända var högre bland elever med svensk bakgrund och bland de med föräldrar som har eftergymnasial utbildning.</p>	

Andelen elever med lägst betyget godkänt i de nationella ämnesproven i engelska vårterminen 2011 var genomgående hög, över 94 procent. Delproven är uppdelade i läsförståelse, muntlig förmåga och skriftlig förmåga. Det fanns inga skillnader mellan killar och tjejer i muntlig förmåga och läsförståelse, men en något större andel tjejer hade bättre resultat i skriftlig förmåga. Elever med svensk bakgrund hade bättre resultat än elever med utländsk bakgrund i alla delprov (tabell 2.7).

Vilken utbildningsnivå elevernas föräldrar har påverkar också resultatet. Bland elever som har föräldrar med förgymnasial utbildning var andelen elever med lägst betyget godkänt i provbetyg från nationella ämnesprov i engelska (sammanvägt resultat) 87,1 procent, medan motsvarande andel för elever som har föräldrar med eftergymnasial utbildning var 98,5 procent.

Proven prövar inte alla mål i kursplanen, de prövar inte heller alla mål lika mycket och det är olika uppgifter i proven från år till år. Proven är därmed inte exakta mätinstrument och är därför svåra att jämföra över tid.

Tabell 2.7 Andel elever med minst betyget godkänt i provbetyg från nationella ämnesprov i engelska för årskurs 9, vårterminerna 2007, 2009 och 2011. Procent

ENGELSKA					
År	Totalt	Kön		Bakgrund	
		Tjejer	Killar	Svensk	Utländsk*
Muntlig förmåga					
2007	96,2	96,4	96,0	96,6	93,3
2009	96,3	96,3	96,3	96,8	93,0
2011	96,8	96,9	96,7	97,4	93,8
Läsförståelse					
2007	91,8	91,9	91,8	92,7	86,1
2009	92,9	92,9	92,8	93,9	86,9
2011	95,1	95,1	95,0	96,2	89,5
Skriftlig förmåga					
2007	94,2	95,5	93,0	94,8	90,5
2009	94,3	95,5	93,2	94,9	90,7
2011	94,5	95,7	93,4	95,4	90,3

Källa: Skolverket. Ytterligare information: www.skolverket.se, Statistik och analys, Statistik, Grundskolan, Provresultat, Riksnivå, tabell 8 A.

* Elever födda utomlands samt elever födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands.

Utbildningsnivå och högskolestudier

INDIKATOR 8

Lägst treårig gymnasieutbildning	Uppgiftslämnare: Skolverket
År 2010 hade 78,1 procent av 20–25-åringarna lägst 3-årig gymnasieutbildning. Andelen unga kvinnor var högre än andelen unga män. Från 2006 har andelen med lägst treårig gymnasieutbildning legat på i stort sett samma nivå.	

Mellan 2006 och 2010 har andelen personer med lägst 3-årig gymnasieutbildning i åldersgruppen 20–25 år varit relativt konstant (78,1 procent 2010). Andelen tjejer med lägst 3-årig gymnasieutbildning var högre, 80,3 procent, än andelen killar, 76,1 procent. I åldersgruppen 40–45 år var andelen personer med lägst 3-årig gymnasieutbildning betydligt lägre än den var för åldersgruppen 20–25 år. År 2010 var andelen för 40–45-åringar 55 procent. En förklaring till skillnaden är att de 2-åriga gymnasieutbildningarna togs bort 1993.

Tabell 2.8 Andel personer med lägst 3-årig gymnasieutbildning, 20-25 år, 2006-2010. Procent

År	Totalt	Tjejer	Killar
2006	78,0	80,1	76,1
2007	77,9	80,2	75,7
2008	77,8	79,9	75,7
2009	77,9	80,0	75,9
2010	78,1	80,3	76,1

Källa: Skolverket, SCB, Befolkningens utbildningsnivå.

INDIKATOR 9

Börjat på högskola inom tre år efter gymnasiet	Uppgiftslämnare: Skolverket
Läsåret 2007/08 gick 43,6 procent av dem som avslutat sin utbildning över till högskolan inom tre år efter gymnasiet. Andelen som började på högskolan var högst bland tjejer och bland unga med utländsk bakgrund. Jämfört med läsåret 2003/04 har andelen ökat.	

Andelen elever som påbörjade studier i högskolan inom tre år efter avslutad gymnasieutbildning var högre bland de elever som avslutade sin gymnasieutbildning 2007/08 i jämförelse med de som avslutade sin utbildning 2003/04. Andelen tjejer som övergick till högskolestudier inom tre år efter gymnasieskolan var högre än andelen killar. Elever med utländsk bakgrund gick i betydligt högre grad över till högskolestudier inom tre år efter gymnasieutbildningen jämfört med elever med svensk bakgrund, 54,4 procent jämfört med 42,0 procent (tabell 2.9).

Tabell 2.9 Elever som slutfört gymnasiet och gått över till högskolan inom 3 år efter avslutad utbildning 2003/04 – 2007/08. Procent om ej annat anges

Läsår	Antal elever Som slutfört gymnasieskolan	Antal i högskolan 3 år senare	Andel	Kön		Bakgrund	
				Tjejer	Killar	Svensk	Utländsk*
2003/04	80 480	33 813	42,0	47,2	36,8	41,2	47,7
2004/05	83 888	34 018	40,6	46,0	34,9	39,5	47,9
2005/06	85 312	34 808	40,8	46,6	34,8	39,4	50,3
2006/07	90 070	38 107	42,3	46,5	35,4	40,9	51,9
2007/08	93 580	40 760	43,6	49,1	37,9	42,0	54,4

Källa: Skolverket. Ytterligare information: www.skolverket.se, Statistik och analys, Statistik, Gymnasieskolan, Betyg och Studieresultat, Riksnivå, tabell 11 B. Se även Länsnivå, tabell 1 och Kommunnivå, tabell 1.

* Elever födda utomlands samt elever födda i Sverige med båda föräldrarna födda utomlands.

INDIKATOR 10

Unga i grundutbildning vid universitet/högskola	Uppgiftslämnare: Högskoleverket
<p>Andelen studerande på högskola eller universitet var 17,9 procent i gruppen 19–20 år, 27,2 procent i gruppen 21–24 år och 14,0 procent i gruppen 25–29 år hösten 2010. Det var en större andel tjejer än killar som studerade i alla åldersgrupper. Andelen som har gått vidare till högskolan är högst bland dem med högutbildade föräldrar. Sett över en tioårsperiod har det skett en viss utjämning mellan högskolenybörjare med svensk bakgrund och högskolenybörjare med utländsk bakgrund.</p>	

Höstterminen 2010 var 369 300 personer registrerade på grundnivå och avancerad nivå vid universitet och högskolor. Ungefär en tiondel av dessa var inresande studenter. Av de svenska studenterna, det vill säga exklusive inresande studenter, var cirka 62 procent kvinnor. Hälften av alla studenter var 24 år eller yngre. Andelen av befolkningen i högskoleutbildning (grund- och avancerad nivå) var oförändrad höstterminen 2010 jämfört med höstterminen 2009, men hade ökat i samtliga åldersgrupper upp till 40 år jämfört med höstterminerna 2007 och 2008.

Andelen högskolestuderande var högst i åldersgruppen 21–24 år men det var framför allt ungdomar i åldern 19–20 år som ökade sin andel av befolkningen i högre utbildning. Både andelen tjejer och andelen killar ökade relativt mycket i den åldersgruppen. Åldersgruppen 21–24 år hade högst andel studerande 2005, medan andelen studerande totalt och i åldersgrupperna 19–20 år och 25–29 år var högst 2009 och 2010 (tabell 2.10).

Tabell 2.10 Andel studerande av befolkningen i samma ålder efter kön och åldersgrupper, 1990, 1995, 2000, 2005, 2007, 2008, 2009 och 2010. Procent

	Ht 1990	Ht 1995	Ht 2000	Ht 2005	Ht 2007	Ht 2008	Ht 2009	Ht 2010
Alla åldrar	2,0	2,8	3,2	3,7	3,5	3,6	3,9	3,9
Kvinnor	2,3	3,1	3,8	4,4	4,2	4,3	4,6	4,6
Män	1,8	2,5	2,6	3,0	2,8	2,8	3,2	3,2
19-20 år	9,0	15,4	14,5	14,6	14,7	14,8	17,8	17,9
Tjejer	10,5	18,2	16,9	16,6	17,0	17,1	20,2	20,5
Killar	7,6	12,6	12,1	12,8	12,5	12,6	15,4	15,4
21-24 år	12,5	20,1	25,1	28,0	25,9	25,7	27,0	27,2
Tjejer	13,5	21,8	27,9	31,9	30,1	29,9	31,0	31,1
Killar	11,5	18,5	22,5	24,3	22,0	21,7	23,2	23,4
25-29 år	6,4	8,5	10,9	13,8	13,0	13,0	14,0	14,0
Kvinnor	6,2	8,5	12,2	15,5	14,9	14,8	15,8	15,6
Män	6,6	8,5	9,6	12,2	11,2	11,3	12,4	12,5
30-39 år	2,5	3,1	4,2	4,9	4,5	4,6	4,7	4,7
Kvinnor	3,1	3,9	5,6	6,6	6,1	6,2	6,3	6,3
Män	1,9	2,4	2,8	3,2	3,0	3,0	3,2	3,3
40-49 år	1,4	1,7	2,2	2,6	2,4	2,3	2,4	2,3
Kvinnor	2,1	2,5	3,4	4,0	3,7	3,6	3,6	3,5
Män	0,6	0,8	1,0	1,2	1,2	1,1	1,2	1,2
50-59 år	0,5	0,6	0,6	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0
Kvinnor	0,7	0,9	1,0	1,3	1,4	1,5	1,5	1,5
Män	0,2	0,3	0,3	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5

Källa: Högskoleverket

Föräldrarnas utbildningsnivå

Högskoleverkets statistiska uppgifter om föräldrarnas utbildningsnivå för studenter sträcker sig fram till och med läsåret 2009/10. I födelsekullen 1984 hade 83 procent av de med forskarutbildade föräldrar påbörjat högskolestudier senast vid 25 års ålder (det vill säga läsåret 2009/10). Denna andel minskar med fallande utbildningsnivå för föräldrarna: 71 procent i gruppen med eftergymnasialt utbildade föräldrar i 3 år eller längre (ej forskarutbildning), 55 procent bland dem som har föräldrar med en eftergymnasial utbildning som är kortare än 3 år, 42 procent om föräldrarna har en 3-årig gymnasial utbildning, 29 procent bland de vars föräldrar gått en kortare gymnasial utbildning (högst 2 år) och slutligen 21 procent bland de vars föräldrar har förgymnasial utbildning. I samtliga dessa grupper var det en större andel av kvinnorna än av männen som hade påbörjat högskolestudier.

Sett över tid, födelsekullarna 1972–1984, har det endast skett mycket små förändringar i övergång till högre studier (senast vid 25 års ålder) mellan personer som har föräldrar med skilda utbildningsnivåer. Andelen som har gått vidare till högskolan har visserligen ökat i gruppen där föräldrarna endast har förgymnasial utbildning, men samtidigt har andelen som går vidare till högre studier också ökat i flera andra grupper. Det betyder att skillnaderna mellan dem med hög- och lågutbildade föräldrar till stora delar består. Undantaget är främst gruppen med forskarutbildade föräldrar. Denna grupp hade en mycket hög övergångsandel redan i födelsekullen 1972, men eftersom övergångsandelen inte har ökat för senare födelsekullar har avståndet till andra grupper minskat.

Studenter med utländsk bakgrund

Högskoleverkets statistiska uppgifter om studenter med utländsk bakgrund sträcker sig fram till och med 2008. Bland personer födda 1983 hade 37 procent av dem med utländsk bakgrund påbörjat högskoleutbildning senast vid 25 års ålder (det vill säga 2008). Med utländsk bakgrund avses att man antingen är född i ett annat land än Sverige eller att man är född i Sverige men att *båda* föräldrarna är utrikes födda. Inresande studenter räknas dock inte dit. I gruppen född 1983 med svensk bakgrund var det 45 procent som hade påbörjat högskoleutbildning senast vid 25 års ålder. Det motsvarar en skillnad på 8 procentenheter i övergång till högre studier mellan de två grupperna.

Sett över en tioårsperiod (födelsekullarna 1974 till och med 1983) har det skett en viss utjämning mellan högskolenybjörjare med svensk och högskolenybjörjare med utländsk bakgrund. Den största skillnaden mellan de två grupperna avser de som föddes 1975: vid 25 års ålder (år 2000) hade 27 procent av dem med utländsk bakgrund påbörjat högskolestudier jämfört med 42 procent bland dem med svensk bakgrund. Det motsvarar en differens om 15 procentenheter. Såväl bland dem med svensk som bland dem med utländsk bakgrund var det en större andel av kvinnorna än av männen som hade påbörjat högskoleutbildning. Andelen högutbildade föräldrar är större i gruppen med svensk än i gruppen med utländsk bakgrund – detta har bidragit till skillnaden i övergång till högskoleutbildning.

Studenter med funktionsnedsättning²

Uppgifterna om studenter med funktionsnedsättning avser endast kostnader för personliga pedagogiska insatser i studiesituationen för enskilda studenter med funktionshinder samt riktade pedagogiska insatser som erbjuds berörda studenter i grupp. Sammanställningen gäller budgetåret 2011 och avser kostnader för utbildningstolkning, anteckningsstöd, mentor, enskild handledning och extra handledning, riktat språkstöd, viss studentassistans inom högskolan och vissa kostnader för litteratur som inte produceras av Talboks- och punktskriftsbiblioteket. Dessutom inkluderas vissa kostnader för anpassad examination.

Under 2011 fick närmare 7 650 studenter, varav 20 forskarstuderande, tillgång till lärosätenas stödresurser genom kontakt med en samordnare för studenter med funktionshinder. Av dessa var 63 procent kvinnor. Utöver dessa 7 650 studenter kom cirka 660 studenter, varav 12 forskarstuderande, till samordnarnas kännedom genom att lärare och vägledare vid institutioner/motsvarande kontaktade och konsulterade en samordnare. Den största gruppen utgjordes av studenter med dyslexi. Gruppen studenter med kognitiva funktionshinder ökade mest i antal under året. Totalt ökande antalet studenter med särskilt pedagogiskt stöd med 6 procent jämfört med 2010.

Kostnaderna för det särskilda pedagogiska stödet uppgick 2011 till runt 64 miljoner kronor (samma nivå som de senaste åren). Av dessa gick 61 procent till utbildningstolkning, det vill säga teckenspråk och skrivtolkning. De anslagna medlen för 2011 uppgick till runt 32 miljoner kronor. Institutionen för lingvistik vid Stockholms universitet tilldelades cirka 1, 2 miljoner kronor för arbetet med ett digitalt svenskt teckenspråkslexikon i enlighet med propositionen *Den öppna högskolan* (2001/02:15).

² Uppgifterna om studenter med funktionsnedsättning har tagits fram av Stockholms universitet.

INDIKATOR 11

Påbörjat högskolan vid 21 och 24 års ålder	Uppgiftslämnare: Högskoleverket
Andelen som påbörjat högskolestudier vid 21 respektive 24 års ålder var 33,5 respektive 43,0 procent 2010. Andelen som börjat på högskolan var liksom tidigare markant högre bland tjejer. Det fanns stora skillnader beroende på i vilket län eller i vilken kommun man bor. Sedan 2009 har andelen som påbörjat högskolestudier vid 21 års ålder ökat med 1,2 procentenheter medan andelen som påbörjat högskolestudier vid 24 års ålder ligger kvar på samma nivå.	

Andelarna av respektive årskull som påbörjat högskolestudier senast vid 21 års ålder ökade något under 2010 och har ökat sedan 2007. Däremot har andelen som påbörjat högskolestudier senast vid 24 års ålder minskat med 1,8 procentenheter sedan 2004.

Högskoleutbildning påbörjad senast vid 21 års ålder

Av de ungdomar som föddes 1989 hade 33,5 procent påbörjat högskolestudier – i Sverige eller utomlands – senast 2010, alltså det år de fyllde 21 år. Bland killar var andelen 28,1 procent och bland tjejer 39,3 procent, det vill säga en skillnad på 11,2 procentenheter. Jämfört med de som var födda 1988 var ökningen 1,2 procentenheter. Både tjejer och killar stod för ökningen, tjejerna från 38,0 till 39,3 procent, och killarna från 27,0 till 28,1 procent. Tjejerna hade också i större utsträckning än killarna påbörjat högskolestudier utomlands.

Som framgår av tabell 2.11 har andelen som påbörjat en högskoleutbildning varierat. Efter att ha minskat fyra år i rad (från de som föddes 1982 till de som föddes 1986) ökade andelen tre år i rad (från de som föddes 1986 till de som föddes 1989) i den yngsta åldersgruppen.

Tabell 2.11 Andel av respektive årskull som påbörjat högskoleutbildning senast vid 21 års ålder. Procent

Födda år	Kvinnor	Män	Totalt
1980	39,4	27,0	33,1
1981	39,9	27,7	33,7
1982	40,0	27,9	33,8
1983	39,3	27,1	33,0
1984	38,7	27,0	32,7
1985	37,3	26,7	31,9
1986	36,8	25,8	31,1
1987	37,2	25,7	31,3
1988	38,0	27,0	32,3
1989	39,3	28,1	33,5

Källa: Högskoleverket.

Högskoleutbildning påbörjad senast vid 24 års ålder

Om man studerar den årskull som föddes 1986 och som alltså blev 24 år under 2010, hade 43,0 procent av dem påbörjat högskolestudier samma år. Skillnaderna mellan killar och tjejer var stora även här. Av tjejerna som blev 24 år under 2010 hade 50,6 procent börjat studera medan motsvarande andel av killarna var 35,9 procent, det vill säga en skillnad på 14,7 procentenheter. Det var 4,6 procent av tjejerna som hade börjat studera utomlands 2010 medan motsvarande andel killar var 2,7 procent. Andelen som påbörjat högskolestudier senast vid 24 års ålder var oförändrad i årskullarna födda 1980–1982. I dessa tre årskullar hade 44,8 procent börjat studera senast vid 24 års ålder. Andelen har därefter sjunkit successivt och för årskullen som föddes 1986, och som alltså blev 24 år 2010, var andelen 43 procent (tabell 2.12).

Tabell 2.12 Andel av respektive årskull som påbörjat högskoleutbildning senast vid 24 års ålder. Procent

Födda år	Kvinnor	Män	Totalt
1980	52,5	37,5	44,8
1981	52,5	37,4	44,8
1982	52,6	37,4	44,8
1983	51,7	36,3	43,8
1984	51,7	36,1	43,6
1985	50,9	35,7	43,0
1986	50,6	35,9	43,0

Källa: Högskoleverket.

Variationer mellan länen

Andelen unga i länen som påbörjat högskolestudier vid 21 år skiljer sig mellan länen.³ Vid en jämförelse hade Uppsala län den högsta andelen 2010, 38,7 procent, följt av Stockholms län med 38,2 procent. Den lägsta andelen hade Jämtlands län med 23,4 procent och den näst lägsta hade Gotlands län med 25,6 procent. Det innebär att skillnaden mellan Uppsala län och Jämtlands län var 15,3 procentenheter (tabell 2.13).

³ Redovisningen per län och kommun utgår från den kommun och det län som ungdomarna var folkbokförda i den sista december det år de fyllde 18 år.

Tabell 2.13 Andel av unga som påbörjat högskoleutbildning senast vid 21 respektive 24 års ålder, efter kön och län*. 2010. Procent

PÅBÖRJADE HÖGSKOLESTUDIER							
Län	21 års ålder (födda 1989)			Län	24 års ålder (födda 1986)		
	Kvinnor	Män	Totalt		Kvinnor	Män	Totalt
Stockholm	44,2	32,6	38,2	Stockholm	54,6	40,8	47,5
Uppsala	44,2	33,4	38,7	Uppsala	55,7	41,8	48,6
Södermanland	35,0	22,8	28,7	Södermanland	48,2	28,7	38,0
Östergötland	37,4	28,4	32,8	Östergötland	49,4	36,0	42,5
Jönköping	39,2	26,7	32,8	Jönköping	48,3	35,0	41,3
Kronoberg	39,7	26,2	32,7	Kronoberg	50,5	36,6	43,4
Kalmar	39,1	25,8	32,3	Kalmar	52,4	33,5	42,5
Gotland	27,9	23,3	25,6	Gotland	42,4	32,7	37,6
Blekinge	38,9	28,0	33,0	Blekinge	50,3	34,2	42,0
Skåne	41,7	29,1	35,2	Skåne	50,5	36,1	43,2
Halland	37,1	26,6	31,6	Halland	49,9	34,8	42,0
Västra Götaland	39,1	29,3	34,1	Västra Götaland	49,6	37,2	43,2
Värmland	36,1	25,2	30,5	Värmland	49,0	29,6	39,0
Örebro	36,4	24,8	30,5	Örebro	48,9	34,9	41,7
Västmanland	35,5	24,4	29,9	Västmanland	46,5	30,8	38,5
Dalarna	32,7	27,1	29,8	Dalarna	47,1	33,8	40,2
Gävleborg	35,0	23,4	29,1	Gävleborg	47,3	31,4	39,2
Västernorrland	36,6	24,0	30,0	Västernorrland	49,2	32,0	40,3
Jämtland	30,2	17,0	23,4	Jämtland	43,7	29,3	36,2
Västerbotten	36,9	25,1	30,7	Västerbotten	53,1	36,4	44,6
Norrbottnen	35,3	21,4	28,4	Norrbottnen	51,1	29,6	40,2
Riket totalt	39,3	28,1	33,5	Riket totalt	50,6	35,9	43,0

Källa: Högskoleverket

*Redovisningen per län utgår från det län som ungdomarna var folkbokförda i den sista december det år de fyllde 18 år.

Om man i stället studerar den årskull som under 2010 blev 24 år och jämför andelen ungdomar i respektive län som börjat studera är skillnaden mellan länen mindre, 12,4 procentenheter. Att skillnaderna mellan länen minskar när man studerar 24-åringarna beror inte på att denna årskull visar ett annat mönster än 21-åringarnas årskull. Vid 21 års ålder var skillnaderna ungefär lika stora mellan länen för båda årskullarna. Det innebär således att län med relativt låg övergång till högskolan för 21-åringar i viss mån hade "tagit igen" detta när de unga uppnått 24 års ålder. Däremot ökade skillnaderna mellan killar och tjejer.

Jämför vi årskullen som är född 1989 med årskullen från 1988 och andelen som påbörjat högskolestudier vid 21 års ålder är ökningen störst på Gotland (3,6 procentenheter). Därefter följer Östergötlands län med en ökning på 2,3 procentenheter. De största minskningarna har ägt rum i Uppsala län (-0,3), Jämtlands län (-0,4) och Kronobergs län (-0,6).

Om man istället jämför årskullen som är född 1986 med den som är född 1985 och andelen som påbörjat högskolestudier vid 24 års ålder är ökningen störst i Örebro län (2,2 procentenheter). De största minskningarna har ägt rum på Gotland och i Jämtlands län (-2,1 respektive -1,6 procentenheter).

Variationer mellan kommuner

Variationerna mellan de enskilda kommunerna är naturligt nog större än variationerna mellan länen. Både bland 21-åringarna och bland 24-åringarna hade Danderyd i Stockholms län den högsta andelen. I Danderyds kommun hade 69,3 procent börjat studera senast vid 21 års ålder och 82,7 procent vid 24 års ålder.

De mycket stora variationerna mellan kommuner, och inom vissa kommuner mellan män och kvinnor, bör tolkas med försiktighet eftersom antalet ungdomar i en årskull i vissa kommuner är mycket lågt och gör att varje individ därmed representerar en eller flera procentenheter. Som exempel kan nämnas att det 2010 fanns drygt 100 kommuner där antalet 19-åriga män eller kvinnor var färre än 100.

Utbildningskvalitet

INDIKATOR 12

Lärartäthet och andel behöriga lärare i gymnasiet	Uppgiftslämnare: Skolverket
Andelen behöriga lärare var 73,0 procent och antalet lärare per 100 elever var 8,1 läsåret 2010/11. Dessa andelar har varit stabila sedan 2006/07.	

Andelen gymnasielärare med pedagogisk högskoleexamen var ungefär lika stor läsåret 2010/11 som 2006/07. Även lärartätheten har varit stabil. Lärartätheten var 8,1 lärare per 100 elever läsåret 2010/11 (tabell 2.14).

En jämförelse mellan olika huvudmän visar att kommunala skolor hade högre andel lärare med pedagogisk högskoleexamen jämfört med fristående skolor. Andelen lärare med pedagogisk högskoleexamen varierar mellan kommunerna. I knappt fyra av tio kommuner hade mer än 80 procent av lärarna i gymnasieskolan en pedagogisk högskoleexamen. Norrbotten, Västerbotten, Halland och Skåne var de län som hade högst andel gymnasielärare med pedagogisk högskoleexamen. Lägst andel lärare med pedagogisk högskoleexamen hade Jämtlands och Gävleborgs län.⁴

Tabell 2.14 Lärartäthet och lärarbehörighet i gymnasieskolan, 2006/07–2010/11

Läsår	Antal lärare		Andel (%) med pedagogisk examen	Antal lärare (heltidstjänster) per 100 elever
	Totalt	därav antal tjänstgörande		
2006/07	39 123	36 728	71,6	8,1
2007/08	39 506	37 518	72,0	8,1
2008/09	40 627	38 392	72,0	8,1
2009/10	39 513	37 425	73,0	7,9
2010/11	39 470	37 447	73,0	8,1

Källa: Skolverket. Ytterligare information: www.skolverket.se, Statistik och analys, Statistik, Gymnasieskolan, Personal, Riksnivå, tabell 2. Se även Länsnivå, tabell 1 och Kommunivå, tabell 1.

⁴ Skolverket redovisar en indikator efter län. Skolverket har också möjlighet att redovisa indikatorer efter kommuner, men av utrymmesskäl har dessa inte tagits med i redovisningarna. Information på kommunnivå finns på Skolverkets webbplats.

Vuxenutbildning

INDIKATOR 13

Tillgång till vuxenutbildning samt sfi	Uppgiftslämnare: Skolverket
Antalet kommuner som erbjöd grundläggande, gymnasial och påbyggnadsutbildning inom komvux var 250, 264 respektive 57 kalenderåret 2010. Särvux erbjöds i 214 och sfi erbjöds i 260 kommuner. Sedan 2007/08 har antalet kommuner som erbjuder kommunal vuxenutbildning och sfi varit relativt konstant.	

Från och med kalenderåret 2009 publicerar Skolverket statistiken över komvux och sfi per kalenderår istället för per läsår. Kalenderåret 2010 var det 250 kommuner som erbjöd grundläggande komvux, 264 kommuner som erbjöd gymnasial komvux och 57 kommuner som erbjöd påbyggnadsutbildning. Många kommuner samverkar i utbudet av kommunal vuxenutbildning och kan på så sätt erbjuda högre kvalitet och totalt större utbud än tidigare. Under kalenderåret 2010 upphandlades 37 procent av komvuxutbildningen från andra utbildningsanordnare än kommuner och landsting, till exempel från studieförbund, folkhögskolor och privata utbildningsföretag. Antalet kommuner som anordnade sfi var 260 stycken kalenderåret 2010.

Särvux anordnades i 214 kommuner läsåret 2010/11, vilket var i ungefär lika många kommuner som de två föregående läsåren. Eleverna kom från 251 kommuner.

I syfte att motverka brist på arbetskraft med yrkesutbildning genomfördes 2009 en särskild satsning på yrkesinriktad kommunal vuxenutbildning, yrkesvux. Målgruppen är vuxna som saknar gymnasieutbildning eller har en gymnasieutbildning som behöver kompletteras. Det är också möjligt för den som läst en studieförberedande utbildning att växla om och skaffa sig en gymnasial yrkesutbildning.

Tabell 2.15 Antal kommuner som i egen regi eller via annan utbildningsanordnare erbjuder komvux på olika nivåer, svenska för invandrare (sfi) respektive särvux. Läsåren 2007/08–2010/11 samt kalenderåren 2009–2010

Läsår /kalenderår	Grundläggande komvux	Gymnasial komvux	Påbyggnadsutbildning	Sfi	Särvux
2007/08	251	269	73	259	221
2008/09	244	266	72	257	215
2009/10					215
2010/11					214
2009	249	263	76	257	
2010	250	264	57	260	

*Källa: Skolverket. Ytterligare information: www.skolverket.se, Statistik och analys, Statistik, komvux, Elever och Kursdeltagare, Riksnivå, tabell 2 A, sfi, Elever och Kursdeltagare, Riksnivå, tabell 2A samt Särvux, Elever, Riksnivå tabell 2. Se även Länsnivå, tabell 1 och Kommunnivå, tabell 2.
Kommentar: Från och med kalenderåret 2009 publicerar Skolverket statistiken över komvux och sfi per kalenderår istället för per läsår.*

Modersmålsundervisning

INDIKATOR 14

Deltar i modersmålsundervisning i grundskolan	Uppgiftslämnare: Skolverket
Läsåret 2010/11 deltog 55 procent av de berättigade i modersmålsundervisning. Andelen tjejer som deltog var större än andelen killar. Andelen som deltar ligger på ungefär samma nivå som 2006/07.	

Andelen av de berättigade som deltar i modersmålsundervisningen var 55,3 procent under läsåret 2010/11. Andelen tjejer som deltar i undervisning i modersmål är högre än andelen killar, 57,1 respektive 53,5 procent (tabell 2.16).

Tabell 2.16 Andel av berättigade elever som deltar i modersmålsundervisning i grundskolan efter kön, 2006/07–2010/11. Procent

Läsår	Totalt	Tjejer	Killar
2006/07	55,9	57,8	53,9
2007/08	53,8	55,6	52,0
2008/09	53,4	55,5	51,5
2009/10	53,3	55,3	51,4
2010/11	55,3	57,1	53,5

Källa: Skolverket. Ytterligare information: www.skolverket.se, Statistik och analys, Statistik, Grundskolan, Skolor och elever, Riksnivå, tabell 8 A. Se även Länsnivå, tabell 2 och Kommunivå, tabell 2.

Referenser

Regeringens proposition 2001/02:15. *Den öppna högskolan.*

Utbildning och lärande

Behörighet och måluppfyllelse

Utbildning är en av de viktigaste faktorerna för ungas framtida möjligheter på arbetsmarknaden. De flesta indikatorerna visar på små förändringar sedan förra årets uppföljning. Andelen som är behöriga till gymnasieskolan fortsätter dock att minska. Inför hösten 2011 infördes nya behörighetskrav till gymnasieskolan, vilket försvårar jämförelser bakåt i tiden, men utvecklingen pekar i negativ riktning. Hösten 2010 var andelen behöriga till gymnasieskolan 88,2 procent, vilket är den lägsta andelen sedan 1998 och hösten 2011 var det 87,8 procent av eleverna som var behöriga till något av de nationella programmen. En förklaring till nedgången är de skärpta behörighetskraven. En annan förklaring grundar sig i de faktiska betygsresultaten. Andelen elever som har godkänt i ämnena matematik, engelska och svenska eller svenska som andraspråk (de tidigare kraven) har minskat med 0,2 procentenheter, från 88,2 procent till 88,0 procent (Skolverket 2011e).

Andelen elever med slutbetyg från gymnasieskolan som ger grundläggande behörighet till högskolestudier minskar. Från och med läsåret 2009/10 ändrades behörighetsreglerna till universitet och högskolor, vilket kan ha påverkat andelen behöriga elever. Hösten 2007 började nästan 129 000 ungdomar i gymnasieskolan och av dessa fick 68 procent slutbetyg våren 2010. Två av tre elever klarar med andra ord gymnasiestudierna på tre år.

Skolverkets studie *Gymnasieelevers byten av program och skolor* (2011b) visar att mer än var tionde elev byter program under de första två åren. Av de elever som byter program får bara 29 procent slutbetyg efter tre års studier, jämfört med 85 procent av dem som stannat kvar på samma program. Orsakerna till varför elever vill byta program eller skola är många. Det kan till exempel handla om ett svåröverskådligt utbud av utbildningar, otillräcklig vägledning, eller att eleven vill påbörja en utbildning för att pröva om den passar.

Bland de redovisade indikatorerna syns även en negativ trend för andelen godkända i ämnesprovet i matematik. Utvecklingen av andelen elever med lägst betyget godkänt i de nationella ämnesproven svenska som andraspråk, engelska och svenska ger en blandad bild, men den negativa trenden verkar ha avstannat. De nationella proven är dock inte primärt avsedda att mäta trender över tid.

Ny gymnasieskola

Den 1 juli 2011 trädde den nya skollagen och den reformerade gymnasieskolan i kraft, den innebar nya program, nya behörighetsregler och en förändrad betygsskala. Ett syfte med reformen är att i högre grad standardisera utbudet av gymnasieutbildningar, vilket innebär att både kommunala och enskilda huvudmän erbjuder utbildningar som följer samma examensmål. Det finns nu 18 nationella program som alla är treåriga: 12 yrkesprogram och 6 högskoleförberedande program.

Hösten 2011 började 132 900 elever ett program i den reformerade gymnasieskolan. Drygt hälften (51 procent) av de eleverna går på högskoleförberedande program. Nästan en tredjedel (31 procent) går på yrkesprogram och knappt en femtedel (18 procent) går på något av de fem introduktionsprogrammen: preparandutbildning, programinriktat individuellt val, yrkesintroduktion, individuellt alternativ eller språkintroduktion. Introduktionsprogrammen ersätter det individuella programmet (Skolverket 2012b).

De högskoleförberedande programmen är tänkta att göra eleverna bättre förberedda för högskolestudier än den nuvarande gymnasieskolan och de yrkesförberedande programmen ska göra eleverna mer redo att börja en yrkesbana direkt efter utbildningen. Eleverna får dock inte behörighet till högskolan genom ett yrkesförberedande program. Men det kommer fortfarande att vara möjligt att få behörighet genom att utöka sina studier med svenska och engelska under gymnasietiden eller att komplettera studierna på komvux efter gymnasiet.

I den nya skollagen (SFS 2010:800) stärks elevernas rätt till stöd. Enligt lagen ska:

”hänsyn tas till barns och elevers olika behov. Barn och elever ska ges stöd och stimulans så att de utvecklas så långt som möjligt. En strävan ska vara att uppväga skillnader i barnens och elevernas förutsättningar att tillgodogöra sig utbildningen.”

(1 kap. 4 § skollagen)

Skolinspektionen konstaterar i sin rapport *Olika elever – samma undervisning* (2011a) att den dåliga anpassningen av undervisningen efter elevernas förutsättningar, behov, intressen och erfarenheter hör till de mer framträdande och allvarliga bristerna i skolorna. Att inte ge elever det stöd och den stimulans de behöver försämrar förutsättningarna för eleverna att känna delaktighet och lust att lära. Skolinspektionen påpekar att många skolor saknar tillit till elevens förmåga, vilket är avgörande för att nå framgång i skolan. Den stärkta rätten till stöd innebär att huvudmän och professionella måste anpassa verksamheten till barns och elevers skilda förutsättningar och behov och att alla elever har samma rätt till en utbildning med hög kvalitet.

Det kan därmed aldrig vara självklart att utforma verksamheten lika för alla elever. I rapporten *Risk för IG* (2010b) påpekar Skolverket att gymnasieskolan inte klarar av att ge elever som riskerar att misslyckas det stöd de behöver. En tredjedel av gymnasieskolorna saknar speciallärare eller specialpedagoger och endast hälften av skolorna har gemensamma riktlinjer för utvärdering av om det stöd som eleven erbjudits verkligen var till hjälp.

I den nya skollagen finns ett flertal nya bestämmelser om särskilt stöd. De innebär också förändringar av innehåll, bland annat är det nu rektorn som beslutar om en elevs placering i särskild undervisningsgrupp, tidigare var det skolans styrelse. En annan förändring är att beslut om att utarbeta ett åtgärdsprogram, liksom beslut om att inte utarbeta ett åtgärdsprogram, nu får överklagas (Skolverket 2008b).

Olika grupper av unga

Det finns mönster i hur väl olika ungdomsgrupper lyckas i skolan. De redovisade indikatorerna visar att det fortfarande finns stora skillnader i måluppfyllelse, kunskap och behörighet till gymnasieskola och högskola mellan olika grupper av unga. Skolverket lyfter i sin rapport *Likvärdig utbildning i svensk grundskola?* att likvärdigheten i den svenska grundskolan har försämrats och att betydelsen av elevens socioekonomiska bakgrund fortfarande är stor. Dessutom finns indikationer på att betydelsen har ökat under senare år (Skolverket 2012a).

Ungdomar vars föräldrar är högutbildade lyckas bättre än de vars föräldrar är lågutbildade. Pojkar hade sämre betyg än flickor våren 2010, de når ungefär 90 procent av flickornas betygsresultat i grundskolan (Skolverket 2011e). De nationella ämnesproven under 2010, och de senaste internationella studierna, visar dock inte samma tydliga skillnader. Det är framför allt i svenska som flickorna har ett klart bättre resultat än pojkarna.

Var femte elev i grund- och gymnasieskolan har utländsk bakgrund. Inom gruppen elever med utländsk bakgrund är betygsskillnaderna större än mellan elever med svensk och elever med utländsk bakgrund. Kön, föräldrarnas utbildningsnivå och om en elev har invandrat före eller efter skolstart är faktorer som påverkar elevernas skolresultat. Exempelvis har flickor med utländsk bakgrund, både de som är födda i Sverige och de som kommit hit före skolåldern ett bättre genomsnittligt meritvärde än pojkar med svensk bakgrund. Elever som har invandrat till Sverige efter skolstart har sämre resultat än andra grupper (Skolverket 2011d).

Elever med utländsk bakgrund som är födda i Sverige och elever som invandrat till Sverige före skolstart nådde ett högre meritvärde jämfört med förra året. De närmar sig nu genomsnittet för samtliga elever. Samtidigt har det genomsnittliga meritvärdet för elever som invandrat efter den ordinarie skolstarten försämrats kraftigt de senaste fem åren (Skolverket 2011e). Kamrateffekter och lärarförväntningar förstärker skillnaden mellan skolorna och leder till att det betyder allt mer vilken skola en elev går i. Att gå på en skola med många kamrater som har föräldrar med eftergymnasial utbildning ger en större positiv effekt på skolresultaten för en elev idag än i slutet av 1990-talet (Skolverket 2012a).

Det finns en risk med att göra en uppdelning mellan elever med svensk och elever med utländsk bakgrund och att i en sådan uppdelning antyda att skillnaderna enbart skulle kunna förklaras med hjälp av nationell bakgrund. Elever i gruppen med utländsk bakgrund har olika förutsättningar beroende på variationer i utbildningsstrukturer och utbildningskulturer i respektive ursprungsland. Detta påverkar deras lärandeprocess och utbildningsresultat i den svenska skolan. Samtidigt bör man ha i åtanke att elevers möjligheter påverkas mer av deras socioekonomiska ställning än av deras etniska bakgrund (Socialstyrelsen 2006).

Den socioekonomiska dimensionen ger utslag oavsett elevernas etniska bakgrund då föräldrarnas utbildningsnivå har stor betydelse för ungas studieresultat. Elever med högutbildade föräldrar når uppsatta mål och läser vidare i större utsträckning än elever vars föräldrar är lågutbildade. Det gäller för såväl elever med svensk som med utländsk bakgrund. Bland elever med utländsk bakgrund är det emellertid vanligare att ha föräldrar med förgymnasial utbildning. Av bakgrundsfaktorerna kön, föräldrars utbildningsnivå och svensk/utländsk bakgrund är det föräldrarnas utbildningsnivå som har visat sig ha enskilt störst betydelse för elevernas resultat i skolan (Skolverket 2009b).

Det är dock inte bara föräldrarnas utbildningsnivå som påverkar elevernas studieresultat. Skolverket poängterar att barn som växer upp i samhällets vård eller i familjer med återkommande ekonomiskt bistånd lämnar grundskolan med mycket lägre betyg än andra barn och har i vuxen ålder lägre utbildningsnivå än jämnåriga. Dessa barn löper högre risk för ogynnsam utveckling över tid. Sambandet mellan elevernas studieresultat och föräldrarnas anknytning till arbetsmarknaden samt deras disponibla inkomst har även visats i Ungdomsstyrelsens *Fokus 08 – En analys av ungas utsatthet* (2008).

I en studie av hur förskola och grundskola arbetar med språk- och kunskapsutveckling för flerspråkiga elever visar Skolinspektionen att ämnet svenska som andraspråk ofta hanteras som ren färdighetsträning och utan sammanhang med det övriga innehållet i skolan (Skolinspektionen 2010). Granskningen konstaterar att ämnet svenska som andraspråk på många håll har låg status. Skolinspektionen menar att skolan måste utveckla undervisningen i svenska som andraspråk och arbeta aktivt för att tydliggöra ämnets betydelse för elevernas möjlighet att lära sig förstå och använda det svenska språket.

Kunskapsläget för elever som har svenska som andraspråk försämrades mellan 2006 och 2010, men 2011 har en viss förbättring skett i läsförståelse och muntlig förmåga. Det är dock viktigt att ha i åtanke att det är en relativt liten andel elever som läser svenska som andraspråk, vilket gör att resultaten i den här gruppen är känsliga för variationer. Andelen av alla elever som läsåret 2010/11 deltog i undervisning i svenska som andraspråk var 8 procent. Högst deltagande i undervisning i svenska som andraspråk hade elever med modersmålet somaliska (Skolverket 2011d).

Unga som varken arbetar eller studerar

Den senaste ekonomiska krisen slog hårt mot ungdomsgruppen. Antalet som varken arbetar eller studerar har ökat från 85 300 år 2007 till 126 300 år 2009. Det motsvarar en ökning på 48 procent. År 2009 var det 10 procent av 16–25-åringarna som varken arbetade eller studerade och 4 procent av 16–19-åringarna. (Temagruppen Unga i arbetslivet 2011).

Landets kommuner har ett särskilt informationsansvar för att ta reda på vad unga som inte går i gymnasiet och som inte fyllt 20 år gör och att erbjuda dem lämpliga åtgärder. Ungdomsstyrelsen kartlade i rapporten *Vägarna in* (2009) hur kommuner som tecknat lokala utvecklingsavtal med staten arbetar med bland annat informationsansvaret.

Kartläggningen visade att många kommuner hade svårt att få kontakt med de berörda ungdomarna och att arbetet skulle behöva förstärkas på flera håll. Kommunerna efterlyste bland annat en tydligare reglering och att fler förvaltningar ska samverka kring ansvaret. Skolverket gjorde under 2011 en uppföljning av hur kommunerna arbetar med informationsansvaret (Skolverket 2011f). Uppföljningen visar att det skett flera positiva förändringar i arbetet sedan den förra uppföljningen 2006. Hälften av kommunerna anger att de har förändrat sitt arbete under de senaste två åren, främst genom att de i högre grad samverkar med andra aktörer, både inom kommunen och med andra myndigheter.

Trots positiva tendenser visar uppföljningen att det fortfarande saknas en handlingsplan för informationsansvaret i en tredjedel av kommunerna. Antalet kommuner som upplever svårigheter i arbetet med informationsansvaret har ökat, främst anges svårigheter med att få kontakt med ungdomarna och att erbjuda dem lämpliga åtgärder. De brister som fortfarande finns i skolornas arbete med informationsansvaret innebär att förutsättningarna för ungdomar utanför gymnasieskolan att komma vidare till en meningsfull sysselsättning skiljer sig åt beroende på i vilken kommun de bor. Skolverkets uppföljning visar att utbildning fortfarande är det vanligaste som kommunerna erbjuder ungdomarna. Men för vissa skoltrötta ungdomar är det viktigt att även kunna erbjudas andra alternativa utbildningsformer eller arbetsplatsförlagd praktik.

Utbildningsnivå och högskolestudier

År 2010 hade 78,1 procent av 20–25-åringarna lägst en treårig gymnasieutbildning. Andelen unga kvinnor var högre än andelen unga män. Från 2006 har andelen med lägst 3-årig gymnasieutbildning legat på i stort sett samma nivå. Sammantaget är andelen med gymnasial utbildning eller högre på mycket god internationell nivå i Sverige (Skolverket 2011d).

Både andelen högskolestuderande och andel som övergår till studier på universitet och högskola inom tre år efter gymnasiet har ökat. I vilken utsträckning man läser vidare på högskola beror på kön, föräldrarnas utbildningsnivå, om man har svensk eller utländsk bakgrund samt var i landet man bor. Andelen som fortsatt till universitet och högskola inom tre år efter att de fått slutbetyg från gymnasieskolan 2007/08 var 44 procent, vilket är en ökning sedan 2003/04. Elever med utländsk bakgrund gick i betydligt högre grad över till högskolestudier inom tre år efter gymnasieutbildningen jämfört med elever med svensk bakgrund, 54 procent jämfört med 42 procent.

Sedan 2009 finns yrkeshögskoleutbildning (YH-utbildning). Dessa utbildningar kombinerar teori med praktiskt lärande på en arbetsplats och erbjuds inom branscher där det finns ett uttalat behov av välutbildad arbetskraft. Innehållet i utbildningarna bygger på kunskap som uppkommit vid produktion av varor och tjänster och målet är att utbildningarna ska leda till jobb direkt efter examen. Under en övergångsperiod kommer de äldre kvalificerade yrkesutbildningarna (KY-utbildningarna) att finnas kvar parallellt med YH-utbildningarna, för att från och med 2014 helt ersättas av YH-utbildningarna.

Myndigheten för yrkeshögskolan har studerat vilken sysselsättning de som genomgått en kvalificerad yrkesutbildning har året efter examen. I studien framkommer att cirka fem av sex som examinerades 2009 arbetade eller drev ett eget företag året efter examen (Myndigheten för yrkeshögskolan 2011).

Utbildningskvalitet

Andelen gymnasielärare med pedagogisk högskoleexamen var ungefär lika stor läsåret 2010/11 som 2006/07. I gymnasieskolan har 73 procent av lärarna en pedagogisk högskoleexamen. Även lärartätheten har varit stabil. Lärartätheten var 8,1 lärare per 100 elever läsåret 2010/11. Andelen personal med högskoleutbildning skiljer sig mellan kommunala och enskilda huvudmän, andelen är högre i kommunala skolor, jämfört med i fristående skolor.

Det är kommunens högsta ledningsorgan som har den kommunala huvudmannens uppdrag att ansvara för skolverksamheten enligt skollagen och kommunallagen. Det innebär att det är kommunfullmäktige, och i praktiken dess beredningsorgan kommunstyrelsen, som är ansvariga.

Rapporten *Kommunalt huvudmannaskap i praktiken* (Skolverket 2011c) beskriver hur kommunerna hanterar uppdraget att som huvudman ansvara för att den kommunala skolverksamheten följer de nationella riktlinjerna och når de nationella målen. I rapporten framkommer att kommunernas tolkning av sitt huvudmannauppdrag kan hindra dem från att agera för att öka likvärdigheten och förbättra måluppfyllelsen i skolorna. Många gånger underordnas de statliga kraven den kommunala prioriteringen, vilket får till följd att vissa statliga och nationella mål sorteras bort eller att nationellt satta målnivåer sänks.

Rapporten visar även att kommunernas resursfördelning till skolan sker schablonmässigt och inte utifrån en analys av skolans behov för att uppnå de nationella målen. Styrningen av skolverksamheter tenderar att enbart rikta sig mot vissa mål. Skolverket menar att denna ensidiga styrning skulle kunna förklara de bestående bristerna i grundläggande förutsättningar i skolverksamhetens kvalitet som till exempel rektorernas ledarskap, lärarnas behörighet och undervisningens kvalitet.

Huvudmännen behöver också bli bättre på att ge stöd för att stärka och säkra rektorernas ledning av den pedagogiska verksamheten. De behöver också anpassa sitt stöd eftersom rektorerna har olika förutsättningar. Detta påpekar Skolinspektionen i sin rapport *Rektors ledarskap – med ansvar för den pedagogiska verksamheten* (2012b).

En utmaning för lärarkåren är nyanlända elever. Det är en liten andel av landets skolor som tar emot en mycket stor andel av till Sverige nyanlända elever. Dessa skolor ligger i områden som redan har en stor andel invånare med utländsk bakgrund och där en mindre andel har svenska som förstaspråk, vilket i sig försvårar möjligheten för de nyanlända att lära sig det svenska språket och därigenom öka möjligheten att få godkända studieresultat. Indikatorn som visar behörighet till gymnasieskolan tydliggör de stora svårigheter som elever som kommit till Sverige efter årskurs 1 i grundskolan har jämfört med de som kommit till Sverige tidigare eller som är infödda.

Tidigare forskning visar att undervisningens kvalitet är mycket viktig för elevernas resultat och förmåga att tillgodogöra sig kunskap. Lärarnas engagemang, självtillit, trygghet i yrkesrollen samt förmåga att skapa sociala band till kollegor och elever är mycket viktiga faktorer. Skolor som arbetar förebyggande och systematiskt med sociala relationer, positiv skolmiljö och lärarnas ledarskap har också bättre förutsättningar att uppnå goda resultat (Skolutvecklingsmyndigheten 2008, Skolverket 2009b).

Skolinspektionen har granskat kvaliteten i utbildningen för nyanlända elever (Skolinspektionen 2009b). Granskningen visade att det inte var någon av de granskade skolorna som gett eleverna den utbildning de har rätt till. Skolinspektionen menar att skolorna behöver göra grundligare kartläggningar av de nyanlända elevernas kunskaper, erbjuda en mer individualiserad undervisning utifrån varje enskild elevs bakgrund samt erbjuda undervisning och studiehandledning på elevens modersmål.

Även situationen för elever i grundskolan med funktionsnedsättning har granskats av Skolinspektionen (Skolinspektionen 2009a). Granskningen visar bland annat att det råder brister mellan den teori som finns i personalgruppen och den praktik som personalen utövar, att personalens kompetens i ämnet funktionsnedsättning varierar kraftigt, att skolans lokaler och läromedel inte är tillräckligt anpassade efter elevernas behov samt att det saknas en samlad uppföljning och utvärdering av de insatser som görs. Enligt Skolinspektionen bör skolpersonalen få kontinuerlig kompetensutveckling och tydligare rutiner för att informera personal och elever om elever med funktionsnedsättning. Skolan behöver också sätta in kraftfulla åtgärder mot kränkningar av funktionsnedsatta elever.

Vuxenutbildning

Kalenderåret 2010 var det 250 kommuner som erbjöd grundläggande komvux, 264 kommuner som erbjöd gymnasial komvux, 57 kommuner som erbjöd påbyggnadsutbildning och 214 kommuner som anordnade särvtux. Sedan 2007/08 har antalet kommuner som erbjuder kommunal vuxenutbildning och sfi varit relativt konstant. Under 2009 ökade antalet elever i komvux för första gången sedan slutet av 1990-talet. År 2010 ökade antalet elever ytterligare och uppgick till nästan 200 000. Elevökningen skedde i huvudsak inom den gymnasiala vuxenutbildningen, men antalet elever inom grundläggande vuxenutbildning ökade också något. Även antalet elever i svenskundervisning för invandrare (sfi) har ökat kraftigt under de senaste åren. År 2010 deltog nästan 100 000 elever i sfi, en ökning med 5 procent sedan föregående år och nästan en fördubbling sedan 2003 (Skolverket 2011d).

Sverige är ett land där invandringen är relativt stor och svenskundervisning för invandrare (sfi) har därför en viktig funktion att fylla för utrikesföddas integration i samhället och etablering på arbetsmarknaden. Kommunen är huvudman för sfi och kan antingen erbjuda utbildning genom egen verksamhet eller genom externa anordnare som till exempel studieförbund, folkhögskolor och privata utbildningsföretag.

Kommunen är skyldig att se till att utbildning i svenska för invandrare erbjuds dem som har rätt att delta. Skolinspektionen påpekar att knappt hälften av kommunerna klarar att ge de nyanlända möjlighet att börja utbildningen i tid (Skolinspektionen 2011b).

Ytterligare en granskning av sfi visar också att det finns brister i planering, genomförande och uppföljning (Skolinspektionen 2011c). Undervisningen är inte heller alltid anpassad efter de studerandes behov och flexibla lösningar saknas. Att vara sfi-lärare kräver särskild kompetens och förmåga till flexibilitet, men granskningen visar att lärarna sällan får det stöd och de medel som behövs. Trots att forskning och beprövad erfarenhet visar att stöd på modersmålet är framgångsrikt finns det kommuner där sådant stöd inte ges. Få kommuner tar hjälp av ny teknik inom sfi. Skolinspektionen menar att det inom sfi måste finnas lösningar anpassade för vuxnas lärande och efter individens bakgrund och erfarenheter. Som goda exempel ges aktiviteter som språkcaféer, där möjlighet ges till samtal med svenskspråkiga, och att använda ny teknik i form av läsplattor och bärbara datorer.

Modersmålsundervisning

Läsåret 2010/11 var drygt 20 procent av samtliga elever i grundskolan berättigade till undervisning i modersmål. De senaste tio åren har andelen ökat med nästan 9 procentenheter. Det var 55 procent av de berättigade som deltog i modersmålsundervisningen, andelen tjejer som deltog var större än andelen killar. Andelen som deltog låg på ungefär samma nivå som 2006/07. Sedan läsåret 1998/99 har arabiska varit det vanligaste språket i modersmålsundervisningen, innan dess var finska vanligast.

De större kommunerna hade betydligt större andelar elever som var berättigade till modersmålsundervisning än de mindre. I de tre storstadskommunerna Stockholm, Göteborg och Malmö var i genomsnitt 39 procent av eleverna i grundskolan berättigade till modersmålsundervisning medan motsvarande andel för övriga kommuner i genomsnitt var 14 procent. Andelen berättigade var ungefär lika stor i fristående som i kommunala skolor, drygt 20 procent, men det var en betydligt större andel elever i de fristående skolorna som deltog i modersmålsundervisning, 70 procent jämfört med 51 procent i de kommunala (Skolverket 2011d).

Skolverket gjorde 2008 en utvärdering av modersmålsundervisningen i landets grundskolor (Skolverket 2008a). Modersmålsundervisningen framträder i studien som en i hög grad marginaliserad verksamhet inom skolan. Huvudansvar för verksamheten ligger i flertalet fall på kommunen, vilket kan betyda att skolan har bristande insyn i verksamheten. En anledning till att elever inte vill eller kan delta är att undervisningen ofta bedrivs efter skoltid. Samtidigt visar studien att elever som deltar i modersmålsundervisning överlag presterar bättre i skolan, oavsett familjebakgrund, kön, eller migrationsbakgrund. Resultatet visar alltså på ett i det närmaste motsatt förhållande – å ena sidan en marginaliserad undervisning och å andra sidan en möjlig positiv effekt av att delta i undervisningen. Det motiverar att modersmålsundervisningen stärks i grundskolan.

En studie av Skolinspektionen visar även den att modersmålsundervisningen ”*lever sitt eget liv*” och att det råder oklarheter om vem som bär ansvaret för undervisningen (Skolinspektionen 2010). De studerade skolorna följer sällan upp resultaten i ämnet och elevernas kunskapsutveckling nämns sällan i utvecklingssamtalen eller i elevernas individuella utvecklingsplaner. Skolinspektionen rekommenderar att skolorna utvecklar samverkan mellan modersmåls lärare och övriga lärare så att modersmålsundervisningen får ett samband med övriga ämnen och blir en likvärdig del i undervisningen. Det är också viktigt att de elever i grundskolan som behöver det får studiehjälp i modersmålet. Därför behöver kommunerna stöd för att klara sitt uppdrag att rekrytera kompetenta modersmåls lärare och det behövs nationella insatser i form av kompetensutveckling för lärare och skolledare.

Enligt minoritetsspråklagarna har skolorna ett särskilt ansvar att främja barns utveckling i sitt språk och sin kultur. Det är många kommuner och skolor som brister i att tillgodose de nationella minoriteternas möjligheter att utveckla sitt språk. I Sverige finns fem officiella nationella minoritetsspråk: finska, jiddisch, meänkieli, romani chib och samiska. Skolinspektionen menar att bristerna beror på att minoritetsspråken ofta är lågt prioriterade, att ansvarsfördelningen är oklar och att det råder brist på lärare (Skolinspektionen 2012a)

Internationellt perspektiv

Det finns internationella komparativa studier som belyser kunskapsutvecklingen bland elever i olika länder. Dessa studier är till skillnad från de nationella proven särskilt utformade för att mäta utvecklingen över tid. Det är emellertid viktigt att ha i åtanke att det finns mål för den svenska skolan som inte åskådliggörs i de internationella studierna.

Utgår man från resultaten i internationella komparativa studier kan man konstatera att kunskapsutvecklingen i läsförståelse samt för matematisk och naturvetenskaplig kompetens bland svenska elever uppvisar en negativ trend under de senaste 20 åren. Spridningen mellan de mest resursstarka och de mest resurssvaga, i termer av social och etnisk bakgrund ökar, och killar klarar generellt kunskapskraven sämre än tjejer.

Två undersökningar – PISA 2009 och TIMSS Advanced – som publicerats under de senaste två åren har bekräftat den nedåtgående trenden och den ökande spridningen mellan hög- och lågpresterande elever. I PISA 2009, där 15-åringar fått pröva sin läsförståelse och sin matematiska och naturvetenskapliga kompetens, har resultaten genomgående försämrats. Nästan en femtedel av eleverna i Sverige når inte upp till basnivån i läsförståelse. Enligt OECD är det en kunskapsnivå som kan ses som grundläggande för fortsatt lärande (OECD 2007). Andelen som inte når basnivån har ökat från knappt 13 procent till nästan 18 procent sedan 2000. Bland killarna är det nästan en fjärdedel som inte når upp till den grundläggande nivån. Både killar och tjejer har tappat, men killarna har tappat mer och de svagpresterande killarna mest (Skolverket 2010c).

PISA 2000 visade att Sverige hade en stark position när man mäter likvärdighet. En likvärdig skola innebär bland annat att alla elever oavsett social bakgrund och ekonomiska förutsättningar ska ges samma möjligheter att uppnå målen. En analys av resultaten i PISA 2009 visar att Sverige har tappat sin topposition till att numera inte vara mer än ett genomsnittsland när det gäller likvärdighet. Skillnaderna mellan hög- och lågpresterande elever har ökat samtidigt som skillnaderna mellan hög- och lågpresterande skolor har ökat. Dessutom har betydelsen av en elevs socioekonomiska bakgrund förstärkts och är nu till och med större än genomsnittet i OECD.

Sverige är ett av få länder där både de genomsnittliga resultaten och likvärdigheten samtidigt har försämrats. Denna nedgång beror inte så mycket på att övriga länder kommit ikapp utan den främsta orsaken är att likvärdigheten i Sverige har försämrats under tidsperioden. Samtidigt visar PISA 2009 intressant nog att det finns länder (Sydkorea, Finland och Kanada) som lyckas i båda dessa avseenden, de når både höga genomsnittliga resultat och har en jämförelsevis låg andel elever på de lägsta kunskapsnivåerna (Skolverket 2010c).

Den andra av de nämnda studierna – TIMSS Advanced – har studerat kunskaperna i matematik och fysik hos ungdomar på framför allt naturvetenskapsprogrammets tredje år (Skolverket 2009a). Även här finns mycket tydliga tecken på en försämring i kunskaperna jämfört med 1995. Jämfört med de andra tio länderna som ingår i undersökningen ligger svenska elever på en genomsnittlig nivå i fysik men tydligt under genomsnittet i matematik.

Samtidigt finns det positiva resultat. PISA 2009 innehåller för första gången en komparativ studie av 15-åringars digitala läsförståelse som innebär att eleverna för att kunna besvara frågorna ska kunna söka, läsa, förstå och värdera information på internet. Denna del av PISA var frivillig och 19 länder deltog i studien, varav 16 är OECD-länder. I Sverige är elevernas medelvärde på den digitala lässkalan signifikant högre än medelvärdet för eleverna inom de deltagande OECD-länderna. Endast fyra länder har bättre resultat (Skolverket 2011a).

En annan undersökning av 14-åringars medborgarkompetens, det vill säga kunskaper om hur samhället fungerar ger även den en positiv bild. I studien, International Civic and Citizenship Education Study (ICCS), ligger 14-åringars medborgarkunskaper i Sverige över både det internationella och det europeiska genomsnittet. Endast fyra länder har bättre resultat på kunskapsprovet. Samtidigt slår, liksom i övriga studier under de senaste tio åren, social bakgrund, kön och migrationsbakgrund igenom i resultaten (Skolverket 2010a, 2010d).

Värt att påpeka är att den bild de internationella studierna ger av sjunkande kunskapsresultat inom de studerade ämnesområdena i grundskolans senare år inte återspeglas i betygen i årskurs 9. Betygsgenomsnittet har ökat i nästan alla ämnen. Skolverket lyfter att det troligen finns inflationsdrivande faktorer som orsakar detta, till exempel konkurrens mellan olika skolor (Skolverket 2011e).

EU har gemensamt antagit *Strategi Europa 2020*. Strategin har fem övergripande mål varav ett handlar om utbildning. De målnivåer som är uppsatta inom utbildningsområdet på EU-nivå är att till 2020 förbättra utbildningsnivån, särskilt genom att sträva efter att den andel ungdomar som slutar skolan i förtid ska vara under 10 procent och att minst 40 procent av den yngre generationen ska ha en avslutad högre utbildning. Sverige har satt upp samma nationella mål med den enda skillnaden att vi strävar efter att 40–45 procent av den yngre generationen ska ha avslutad högre utbildning 2020 (Regeringskansliet 2011).

Båda dessa mål är även med bland EU:s 40 nya indikatorer som syftar till att ge en sektorsövergripande bild av levnadsvillkoren för ungdomar i EU. Indikatorerna följer de åtta temaområden som ingår i ramverket för ungdomspolitiskt samarbete i EU. Indikatorsystemet är nytt och det finns för Sverige inte jämförande siffror till alla indikatorer. De kan ändå visa på tendenser kring ungas levnadsvillkor inom EU. Indikatorerna baseras på uppgifter från Eurostat⁶⁰ samt uppdateras och revideras årligen. Det finns ett antal indikatorer som har fokus på utbildning och där det går att jämföra Sverige med snittet för EU⁶¹, siffrorna avser 2010:

- Andelen 18–24-åringar som inte avslutat sina gymnasiestudier och som inte studerar är på EU-nivå 14,1 procent, vilket kan jämföras med Sveriges 9,7 procent.
- Andelen 30–34-åringar som har minst en 2-årig eftergymnasial utbildning är på EU-nivå 33,6 procent, vilket kan jämföras med Sveriges 45,8 procent.
- Andelen 20–24-åringar som gått ut gymnasiet är på EU-nivå 79 procent, vilket kan jämföras med Sveriges 85,9 procent.
- Andel elever som lärt sig minst två språk är på EU-nivå 59,6 procent, vilket kan jämföras med Sveriges 92,7 procent.

Erasmus för alla är EU-kommissionens förslag till nytt EU program 2014–2020 där sju existerande EU-program slås ihop till ett enda program för allmän och yrkesinriktad utbildning, ungdom och idrott. Det nya programmet kommer att vara inriktat mot att stödja verksamhet inom tre områden:

- Möjligheter till lärande för individer både inom och utanför EU.
- Samarbete mellan läroanstalter, ungdomsorganisationer, företag, lokala och regionala myndigheter och icke-statliga organisationer.
- Stöd till reformer i medlemsstaterna för att modernisera utbildningssystemen och främja innovation och entreprenörskap.

Förhoppningen är att skapa större möjligheter för kompetensutveckling, personlig utveckling och förbättrade möjligheter till karriär för unga och personer som arbetar med unga (Europeiska kommissionen 2011).

⁶⁰ Eurostat, Dashboard of EU Youth Indicators:
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_social_policy_equality/youth_policy/dashboard_youth

⁶¹ Eurostats data för de tre första indikatorerna är hämtade från *EU Labour Force Survey*. Den sista indikatorn baseras på Eurostats *data collection on language learning in schools*.

Referenser

Europeiska kommissionen (2011). Pressmeddelande från Europeiska kommissionen. 2011-11-23.
Reference: IP/11/1398.

Myndigheten för yrkeshögskolan (2011). *Uppföljning av sysselsättning för studerande i yrkeshögskolan året efter examen – Examinerade Ky-studerande 2009*. Västerås: Myndigheten för yrkeshögskolan.

OECD (2007). *Understanding the Social Outcomes of Learning*. Centre for Educational Research and Innovation (CERI): OECD.

Regeringskansliet (2011). *Sveriges nationella reformprogram 2011. Europa 2020 – EU:s strategi för smart och hållbar tillväxt för alla*.

SFS 2010:800 *Skollag*.

Skolinspektionen (2009a). *Skolsituationen för elever med funktionsnedsättning i grundskolan. Kvalitetsgranskning rapport 2009:6*. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2009b). *Utbildning för nyanlända elever – rätten till en god utbildning i en trygg miljö. Skolinspektionens rapport 2009:3*. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2010). *Språk- och kunskapsutveckling för barn och elever med annat modersmål än svenska. Skolinspektionens rapport 2010:16*. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2011a). *Olika elever – samma undervisning*. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2011b). *Riktad tillsyn inom området svenskundervisning för invandrare*. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2011c). *Ändamålsenlighet och resultat i svenskundervisningen för invandrare. Skolinspektionens rapport 2011:6*. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2012a). *I marginalen – En granskning av modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning i de nationella minoritetsspråken*. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2012b). *Rektors ledarskap med ansvar för den pedagogiska verksamheten 2012:1*. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolutvecklingsmyndigheten (2008). *Skolutveckling – för bättre resultat och måluppfyllelse*. Stockholm: Liber.

Skolverket (2008a). *Med annat modersmål – elever i grundskolan och skolans verksamhet*. Stockholm: Västerås.

Skolverket (2008b). *Särskilt stöd i grundskolan*. (Reviderad 2011). Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2009a). *TIMSS Advanced 2008. Huvudrapport*. Rapport 336. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2009b). *Vad påverkar resultaten i svensk grundskola? Kunskapsöversikt om betydelsen av olika faktorer*. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2010a.) *Morgondagens medborgare. ICCS 2009: svenska 14-åringars kunskaper, värderingar och deltagande i internationell belysning*. Rapport 345. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2010b) *Risk för IG. Gymnasierektorer om skolornas stöd till elever som riskerar att inte nå målen*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2010c). *Rustad att möta framtiden? PISA 2009. Om 15-åringars läsförståelse och kunskaper i matematik och naturvetenskap*. Rapport 352. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2010d). *Skolor som politiska arenor. Medborgarkompetens och kontrovershantering*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2011a). *Eleverna och nätet. PISA 2009 om 15-åringars förmåga att söka, läsa och värdera digital information*. Stockholm: Fritzes.

Skolverket (2011b). *Gymnasieelevers byten av program och skolor*. Stockholm: Fritzes.

- Skolverket (2011c). *Kommunalt huvudmannaskap i praktiken*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2011d). *Skolverkets lägesbedömning 2011. Del 1 – Beskrivande data*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2011e). *Skolverkets lägesbedömning 2011. Del 2 – Bedömningar och slutsatser*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2011f). *Vad gör kommunerna för ungdomar som inte går i gymnasieskolan? – en rapport om det kommunala informationsansvaret*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2012a). *Likvärdig utbildning i svensk grundskola? En kvantitativ analys av likvärdighet över tid*. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2012b). *PM, elever, skolor, gymnasieskolan, läsåret 2011/12*. Stockholm: Skolverket
- Socialstyrelsen (2006). *Social rapport 2006*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Temagruppen Unga i arbetslivet (2011). *Unga som varken arbetar eller studerar – hur många är de och vad gör de?* Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2008). *Fokus 08 – En analys av ungas utsatthet*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Ungdomsstyrelsen (2009). *Vägarna in – Arbetet med unga i kommuner med lokala utvecklingsavtal*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.

Internet

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/employment_social_policy_equality/youth_policy/dashboard_youth